

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2005

SYA KYRKA

Sya socken
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

SYA KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift
Delrapport mars 2005

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund.....	3
Syfte.....	3
Kulturminneslagen.....	3
Kulturhistorisk bedömning.....	3
Inventeringens uppläggning och rapport.....	4
SYA KYRKA.....	5
BESKRIVNING OCH HISTORIK.....	5
<i>Socknen</i>	5
<i>Kyrkomiljön</i>	6
<i>Kyrkogården</i>	6
<i>Kyrkobyggnaden</i>	6
Exteriör beskrivning.....	8
Interiör beskrivning.....	9
KULTURHISTORISK BEDÖMNING.....	10
<i>Kyrkogården</i>	10
<i>Kyrkobyggnaden</i>	10
ÖVRIGT.....	11
Aktuella skyddsformer.....	11
Övriga inventeringar.....	11
Källor.....	12
Kartor.....	12
HÄNDELSELISTA.....	12
KÄLLOR.....	14

Inledning

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt länsmuseumerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall

till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

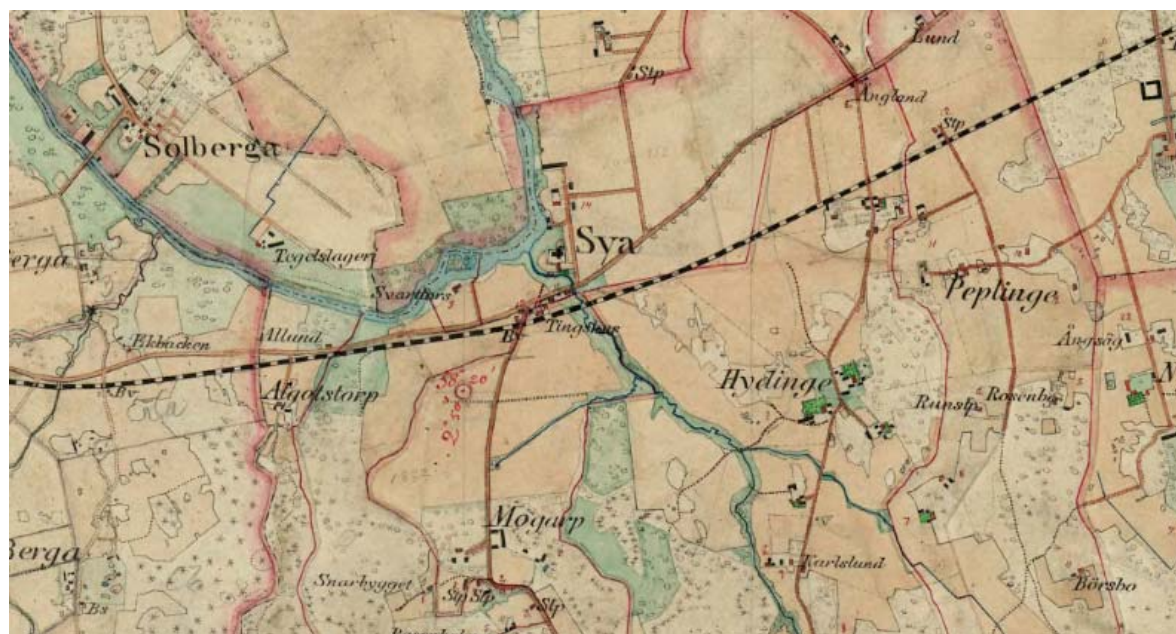
Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

SYA KYRKA

Sya kyrkojord 1:1, Sya socken, Mjölby kommun, Vifolka härad, Östergötlands län och landskap, Linköpings stift.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Sya är en medeltida socken och 1382 omtalas "Syio skogh". En kyrka uppfördes troligen på 1200-talet. Den ersattes 1774 av den nuvarande kyrkan. Delar av den medeltida kyrkans murverk kan ingå i den norra muren. Kyrkan är uppförd i gråsten och har ett rektangulärt långhus med rakt avslutat kor i samma bredd. Sakristian ligger på norra sidan, med ingång från koret. Tornet i väster avslutas med en låg koppartäckt, klockformad huv med hög spira. Tornet och sakristian byggdes 1863. Huvudingången är genom tornet. Ytterligare en portal finns i söder. Kyrkans fasader är slätputsade och avfärgade i brutet vitt. Långhuset har en gustaviansk karaktär med sitt kraftiga och spåntäckta tak, medan tornhuv och spiran mer speglar sin tids arkitektur. Även invändigt har kyrkan en gustaviansk karaktär med bl a den kraftiga taklisten och det välvda brädtaket.

Socken

Sya är en medeltida socken och 1382 omtalas "Syio skogh". På kyrkogården står en del av en runsten och vid gamla riksvägen söder om kyrkan finns ytterligare en runsten. Runstenarna, liksom mindre gravfält, enstaka gravar och hålvägar ca 1-1½ km söder och sydöst om kyrkan, visar på traktens långa kontinuitet för bosättning. Invid landsvägen till Västra Harg ligger Pilkällan, enligt traditionen en sk midsommarkälla som kan ses som en typ av offerkälla eller en källa där vattnet ansågs helande. Under 1900-talet förekom det att man träffades runt en sådan källa just vid midsommar för dans och lekar. Arealmässigt är Sya en relativt liten socken. I norr går gränsen delvis i Svartån. Terrängen är flack i socknens norra del och mer kuperad i söder, där slättlandskapet går över i skogsbygd. Tidigare var åkerbruk med

boskapsskötsel den viktigaste näringsgrenen. Den enda större gården är Sya gård, som ligger strax norr om kyrkan. Bebyggelsen i övrigt består huvudsakligen av jordbruksbebyggelse samlad i byar, t ex Pöpplinge och Hydinge, eller som ensamliggande gårdar och mindre torp. I socknens södra del finns flera småjordbruk tillkomna på initiativ av Föreningen Sya Egna Hem u.p.a. som grundades 1895. Söder om kyrkan går gamla riksvägen och östra stambanan. Kring Sya station har ett mindre stationssamhälle vuxit upp. Söder om den gamla riksvägen ligger den f d tingsbyggnaden med flygelbyggnader och häkte. Här hölls tingsförhandlingar för Vifolka härad från mitten av 1800-talet till 1920-talet. Senare användes byggnaderna till skollokaler.

Kyrkomiljön

Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger öster om stationssamhället Sya och är skild från samhället genom Svartån som rinner väster om kyrkan. I väster och nordväst sluttar marken ner mot ån. Omgivningarna är svagt kuperade och utgörs till stor del av åkermark. Norr om kyrkogården finns ett sankt markparti och Sya gård, som är en stor gårdsanläggning med byggnader från början av 1880-talet. Närmast kyrkan ligger en nyuppförd villa. Kyrkan och Sya gård har delvis gemensam uppfartsallé. Söder om kyrkogården finns en asfalterad parkeringsyta, det f d ålderdomshemmet som nu är ombyggt till bostäder samt församlingshemmet. Det nuvarande församlingshemmet har tidigare varit skola och uppfördes under 1800-talet. Fasaderna är putsade och gulfärgade. Väster om kyrkogården ligger ett uthus med bl a personalrum.

Kyrkogården

Kyrkan ligger på kyrkogårdens nordvästra del. Kyrkogården omges av gråstensmurar av olika karaktär, både halvmur och lägre stödmur. Huvudgrinden i söder är en dubbelgrind i järnsmide med konkavt svängt krön, tillverkad under andra delen av 1800-talet. En mindre smidesgrind med grindstolpar av trä leder in till den utbyggda delen av kyrkogården från öster. I en oregelbunden trädkrans växer bl a lönn. Intill den östra kyrkogårdsmuren bildar allén till Sya gård en del av trädkransen. Kyrkogården har en oregelbunden karaktär. Väster och söder om kyrkan är det öppna ytor med glest mellan gravvårdarna. Den västra delen har kvar sin linjegravskaraktär med små, enkla gravvårdar. Öster om kyrkan ger rygghäckarna en mer sluten karaktär och här finns drygt 20 st grusgravvar omgärdade av tujahäckar. Varvet närmast kyrkogårdsmuren är obrutet, utom väster om kyrkan. Kvarter D, som lades ut på 1930-talet, har en sentida prägel och öppen karaktär. Bland enskilda gravvårdar märks en sköldformad gravvård, en konstrikt utförd smidesvård över en smed och en bautasten omgärdad av pollare med kedjor. På kyrkogården finns i övrigt en del högre stenar, men de flesta gravvårdarna är låga och breda.

Kyrkobyggnaden

Det är oklart om delar av den medeltida kyrkan i Sya ingår i dagens kyrkobyggnad, eventuellt består delar av den norra muren av medeltida murverk. Den medeltida kyrkan uppfördes troligen under 1200-talet av gråsten och dess utseende är inte känt. I en medeltida kyrka var altarskåpet bland de förnämsta inventarierna. Altarskåpet i Sya kyrka är från andra delen av 1400-talet eller runt sekelskiftet 1500 och har helgonet S:t Martin som centralmotiv. Det är ett ovanligt motiv och kan tyda på att Sya kyrka var helgad åt S:t Martin. Ett alternativ är att altarskåpet ursprungligen hörde till S:ta Ingridis kloster i Skänninge. Nunnklostret uppfördes på 1200-talet vid den befintliga kyrkan S:t Martin och det är känt att det fanns ett altare i klostret som var helgat åt S:t Martin. Kanske har altarskåpet hört till det altaret och kan då ha kommit till Sya kyrka i samband med att S:ta Ingridis kloster förstördes genom brand 1531 eller i samband med reformationen.

Kyrkan hade stenvalv men dessa togs ner i samband med ändringar under 1600-talet. Valven ersattes med ett paneltak av trä som dekorationsmålades och en läktare byggdes. Vid västra gaveln stod ett torn av trä. Möjligen förstördes tornet eller också ansågs det vara för klen att hänga klockorna i. En klockstapel byggdes nämligen 1711 men rasade redan två år senare. En ny stapel byggdes, men ersattes av en enklare stapel eller klockbod 1795. Den ska ha använts ända tills det nuvarande kyrktornet uppfördes 1863. Under 1600-talet skaffades bl a två nya inventarier – en predikstol och en dopfunt. Predikstolen tillverkades av bildhuggaren Henrik Werner, en av de bildhuggare som ingick i den ”Wernerska verkstaden” med centrum i grannförsamlingen Östra Tollstad. Från deras verkstad utgick många predikstolar, dopfuntar av trä m m under andra delen av 1600-talet. Dopfunten är signerad Michael Hacke och med årtalet 1658. Michael Hacke var utbildad stenhuggare i Stockholm och flyttade till Skänninge. Vid hans verkstad tillverkades bl a flera dopfuntar i kalksten som karaktäriseras av sin smäckra form och rika dekor. Dopfunten i Sya räknas som förebilden för de dopfuntar av samma modell som framför allt finns i Östergötlands västra del. Liknande dopfuntar tillverkades även av Andreas Silfverling i Vadstena. Under andra delen av 1600-talet blev det vanligt att dopfunten flyttades från kyrkans västra del till koret. I samband med detta skaffade många församlingar nya dopfuntar, så även Sya. Här valde man en dopfunt i kalksten, medan man i andra församlingar kanske valde en ny funt i mässing eller trä.

Vid mitten av 1700-talet fick församlingen stiftskollekt som bidrag till en ny kyrka. Man ville endast bygga till den gamla kyrkan, men slutligen bestämdes det att en ny kyrka skulle uppföras. För att minska utgifterna beslutade man att vänta med att bygga sakristia och torn. Den nya kyrkan uppfördes 1774 i gråsten. Byggmästare var Petter Andersson (Lindstrand) och Måns Månsson (Lindstrand). Något år senare utnämndes Petter Andersson till stiftsbyggmästare och Måns Månsson till stiftsmurmästare. De arbetade även tillsammans med Viby kyrka, som ligger några kilometer öster om Sya. De båda kyrkornas långhus påminner utvändigt om varandra. Sya kyrka fick två portaler i söder. Det har även funnits en portal i norr, långt åt öster vilket är en ovanlig placering. Den är nu ingång till sakristian från kyrkorummets. Eventuellt användes den som prästens ingång till den provisoriska sakristian, som fanns bakom ett brädsrank i korets norra del. Kyrkan hade inget torn, utan orgelläktaren nåddes via en eller två trappor från kyrkorummets. En enkel orgel skänktes av Olof Hansson i Fröstad, Östra Tollstad. På 1820-talet vitmålades troligen inredningen och 1824 skänkte nämndeman Anders Andersson och hans maka i Hydinge Västergård en altartavla. Bengt Frökenberg, som hade verkstad i Linköping, målade ”Nattvarden” som en fri kopia efter Pehr Hörberg.

År 1863 hade man slutligen fått råd att uppföra ett torn och en sakristia. Tornet fick en modernt utformad spira och huvudingången till kyrkan förlades nu genom tornet i väster och via torntrappan nådde man orgelläktaren. Ritningarna var upprättade av arkitekt Johan Erik Söderlund (1826-1875) efter förslag från ”orten”. Den västra av de ursprungliga sydportalerna murades igen. Den provisoriska sakristian i koret kunde tas bort och istället sattes en ny predikstol på den platsen. Troligen tillkom också de nuvarande fönsterbågarna. 1866 fick man en ny orgel, tillverkad av Åkerman & Lund i Stockholm. Mot 1800-talets slut installerades en eller flera kaminer i kyrkan och interiören målades om. Dörrarna målades i

ekimitation, en mycket populär och tidstypisk färgsättning. Korbänkarna är inritade på förslagsritningen till torn och sakristia. Det framgår inte om bänkarna fanns där före 1863 och i så fall hur den provisoriska sakristian varit placerad i koret. Förslaget visar en placering för predikstolen väster om dörren till den nya sakristian. En uppmättningsritning från 1932 visar emellertid predikstolen inritad i de norra korbänkarna.

1933 restaurerades kyrkan under ledning av arkitekt Johannes Dahl i Tranås. Korfönstren försågs med antikglas och predikstolen flyttades väster om sakristiedörren, vilket lär ha varit läget för predikstolen när den provisoriska sakristian fanns i koret. Nytt golv lades in och inredningen marmoreringsmålades i huvudsak i grönt med ljusare fält. Inom de gamla bänkkvarteren gjordes nya sittbänkar med breddade gavlar och ökad lutning på ryggstöden. En ny kamin installerades men togs bort efter knappt 15 år, då kyrkan fick elektrisk värme och belysning.

1956-57 gjordes smärre ändringar efter förslag av arkitekten och professorn Erik Lundberg. Lundberg (1895-1969) var arkitekt och antikvarie vid Riksantikvarieämbetet samt professor i arkitekturhistoria vid Kungliga Tekniska Högskolan. Han var en av förgrundsgestalterna inom kyrkorestaureringskonsten under några decennier före och runt 1950-talet. Hans arbete i Sya rörde främst ny inredning i sakristian och ett nytt altarbord. 1969 tillkom ett nytt orgelverk byggt av A Mårtenssons orgelfabrik i Lund, men den befintliga fasaden behölls. 1971 byggdes en ny öppen trappa upp till orgelläktaren från långhusets nordvästra hörn. Samtidigt tog man bort bänkinredningen på orgelläktarens södra sida.

Exteriör beskrivning

Kyrkan är orienterad i västöstlig riktning och har ett rektangulärt långhus med rakt avslutat kor i samma bredd. Sakristian ligger på norra sidan, med ingång från koret och i väster står tornet som avslutas av en låg, klockformad huv med hög spira. Kyrkan är uppförd i gråsten. Den låga sockeln består av relativt liten, fogad gråsten. Stenmaterialet är större i sockeln till tornet och sakristian, som ju är uppförda senare. En rak putskant avslutar fasaden mot sockeln. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i brutet vitt. Långhus och kor täcks av ett gemensamt brutet, valmat tak täckt med stavspån. Den profilerade takfoten är av trä. Även sakristians valmade sadeltak är spåntäckt. Tornhuv och spiran är skivtäckt med kopparplåt. Vid tornhuvens takfot finns ett runt fönster i var väderstreck. Långhusets och korets fönsteröppningar är svagt stickbågiga. Fönstren har ett diagonalt spröjsverk av trä och är indelade i två stående halvkor som kröns av en rundel. Fönsterbågarna är något olika på södra och norra sidan. I söder, liksom i korets östvägg, är fönstren rundbågiga och i norr är de svagt stickbågiga med ett något ”slarvigare” spröjsverk, men i övrigt med samma indelning som i övriga fönster. Fönstren är grönmålade och fönsterblecken består av målad, galvaniserad plåt. Troligen tillkom fönstren i samband med uppförande av sakristia och torn 1863. Sakristian har ett fönster i norr. Det är ett sentida tvåluftsfönster med blyspröjs och det sitter i en delvis igenmurad stickbågig öppning. I tornets vapenhus finns mindre, rundbågiga fönster med diagonalt spröjsverk. Högre upp finns runda fönster och dubbla tornluckor med liggande panel. Kyrkans huvudingång är i tornet med en stickbågig dubbelport klädd med profilerad, svartmålad panel i fiskbensmönster. Panelen är ej original. Den rundbågiga portalomfattningen ramar in en rund kalkstensplatta med förgylld text: Bygt år MDCCCLXIII. Detta är året för tornets tillkomst. I söder finns en stickbågig och flersprångig portal i övergången mellan långhus och kor. Den svartmålade porten är troligen original och har en kraftig, profilerad panel i fiskbensmönster. Gångjärn visar att porten tidigare har suttit längre ut, eller också har det funnits en yttre port

Interiör beskrivning

Långhuset är rektangulärt. Golvet består av lackade brädor. Smala brädor ligger på tvären mellan bänkkvarteren och koret. I bänkkvarter och utmed väggarna ligger brädorna längs med. Väggarna är putsade och avfärgade i svagt brutet vitt. Taket är ett välvt bräddtak, målat med oljefärg i en grå kulör. Den profilerade taklisten är målad i en gles marmorering i grågrönt och rött. En stickbågig dubbeldörr med höga och smala speglar leder ut till vapenhuset. Dörren till sakristian tillkom vid

Erik Lundbergs renovering. Kyrkan saknar innanfönster. Den slutna bänkinredningen är indelad i två kvarter, med luckor mot mittgången och öppna mot sidogångarna. Bänkskärmarna i öster är troligen original. Bänkarna är brunlaserade och luckorna är laserade i en brungrön kulör med ljusare, marmorerade speglar. Luckorna är numrerade. Numreringen visar att åtminstone en bänkrad har tagits bort i väster. Kyrkorummets färgsättning går huvudsakligen i en brungrön ton. I kyrkorummets nordvästra hörn går en öppen trappa upp till orgelläktaren. Trappan byggdes 1971. Läktaren vilar på fyra kolonner i läktarens framkant. Kolonnerna står på runda stenfundament. Läktarbarriären är rak med i det närmaste kvadratiska speglar, marmoreringsmålade och med förgylld list. På insidan består barriären av stående plank. Läktargolvet är belagt med linoleummatta. Det finns inga bänkar kvar. Från läktaren leder en dörr ut till tornet. Orgeln är byggd av A Mårtenssons orgelfabrik i Lund 1969, men fasaden är äldre, eventuellt utförd av Åkerman & Lund, Stockholm 1866. Fasaden är målad i grönt med förgyllda dekorationer.

Koret är förhöjt ett trappsteg. Mellan koret och bänkkvarteren är det en bred gång från sydportalen till sakristiedörren. Utrymmet kan sägas höra både till långhuset och koret. Koret har relativt breda och lackade golvbrädor. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt. Det välvda taket är valmat. Stickbågig portal och dörr i söder. Dörren har handbilade brädor. I koret finns två fönster i östväggen samt ett i norr och ett i söder. Fönstren i öster har färgat antikglas. Altaret är av brunbetsat trä, öppet med snedställda ben i framkanten. Dessa är dekorerade med förgyllda kanelyrer. Altaruppsatsen är uppbyggd med kanelerade, joniska pilastrar som bär upp en rak tandsnittslist med stråltriangel. Pilastrarna är marmorerade i brunt. De omger altartavlan, som är målad av Bengt Frökenberg och föreställer Nattvarden. Altarringen är troligen kortad och har inga dörrar. På utsidan har den liggande,

marmorerade speglar och en mittcirkel med lagerlöv, lagtavlur och kalk. Sockeln är marmoreringsmålrad. Insidan består av stående plank. På norra väggen hänger predikstolen med uppgång direkt från sakristian och med baldakintak. Predikstolskorgen är flersidig och dekorerad med små kolonner som omger speglar utan ornament. Baldakintaket är relativt litet i förhållande till korgen. Färgsättningen är grönlaserad med förgyllda lister. Troligen tillverkades predikstolen 1863 i samband med att sakristian och tornet byggdes. Den gamla predikstolen förvaras i tornet. Dopfunten i kalksten är tillverkad vid Mikael Hackes verkstad i Skänninge 1658.

Vapenhuset ligger i tornets bottenvåning. Golvet är belagt med äldre kalkstensskivor och de putsade väggarna är avfärgade i vitt. Under torntrappan i söder är ett brädklätt utrymme. Trappräcket är utformat med krysstag. Dubbeldörren i västportalen har infällda, stående speglar på insidan. Även in mot långhuset leder en dubbeldörr med stående speglar. Båda öppningarna är stickbågiga. I norr och söder finns höga och smala fönster med träspröjs. Taket är ett avlutat bräddtak.

Sakristian har ett lackat brädgolv. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt. Målat bräddtak. Skåpsinredningen från 1950-talet är delvis inbyggd. Även dörren till långhuset är från 1950-talets restaurering. Kopplat fönster i norr med galler.

Tornets våning innanför orgelläktaren har obehandlat brädgolv och putsade, vita väggar. Dörren till orgelläktaren är plåtklädd. Trappbalustraden består av krysstag. Här förvaras troligen skranket till den sakristia som var inrymd i korets nordöstra hörn. På nästa våning förvaras 1600-talets predikstol, isärplockad. Här finns tre runda fönster med träbågar. I klockvåningen hänger storklockan från 1604 och lillklockan från 1742, senare omgjuten. Två av tornluckorna har motordrivna öppningsanordning. En av luckorna är plåtklädd på insidan. Tornspirans takstol vilar på gråstensmurverket. Underlagstaket verkar vara bytt. I spirans tak finns fyra runda fönster.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Sya kyrka och kyrkogård bildar tillsammans med f d skolan och ålderdomshemmet en välbevarad kulturhistoriskt intressant miljö.

Kyrkogården

Utmärkande för kyrkogården i Sya är området med de häckomgärdade grusgravarna öster om kyrkan, kv C, samt de enklare linjegravarna väster om kyrkan, kv A. Både grusgravarna och linjegravarna är mycket tidstypiska inslag på kyrkogården och visar på kyrkogårdens tidigare utformning. Detta gäller även gravvårdarna i raden intill kyrkogårdsmuren. Ett kulturhistoriskt värde finns även i enstaka gravvårdar. Titlar på gravvårdar säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. Vanliga titlar på kyrkogården i Sya är bl a lantbrukare och olika typer av hantverkare, såsom skräddarmästare och skomakarmästare. De smidda järngrindarna från andra delen av 1800-talet har ett högt kulturhistoriskt värde, liksom träden i trädkransen. De senare visar på det parkideal som var vanligt på våra landsortskyrkogårdar framför allt från mitten av 1800-talet.

Kyrkobyggnaden

Sya kyrka karaktäriseras i exteriören av en blandning mellan gustaviansk kyrkoarkitektur och en begynnande nygotik. Det kraftiga spåntäckta taket över långhus och kor samt kyrkans korta och breda proportioner är karaktäristiska för Östergötlands tidiga gustavianska kyrkor från 1770-talet. Porten i sydportalen är original. Kyrktornets huv med sin höga spira och

kyrkans diagonalt spröjsade fönster pekar mer på det intresse som fanns för olika historiska ”nystilar” under andra delen av 1800-talet, i det här fallet mest en enkel form av nygotik. Trots förändringar har kyrkorummet en gustaviansk karaktär med det välvda brädtaket och den profilerade taklisten. Den slutna bänkinredningen, som är original med en viss ombyggnad på 1930-talet, bidrar till helhetsintrycket. Det är oklart om korbänkarna fanns före 1860-talet, men karaktären stämmer överens med kyrkorummet i övrigt och korbänkar var allmänt förekommande i de stora kyrkorummen. Några av inventarierna fanns redan i den medeltida kyrkan och de har ett mycket stort kulturhistoriskt värde då de visar sambandet med den gamla kyrkan. De har även stora konst- och kyrkohistoriska värden. Det gäller bl a det medeltida altarskåpet samt dopfunten och predikstolen från 1600-talet. Dopfunten tillverkades av Michael Hacke och predikstolen av Henrik Werner. Båda är hantverkare med stor regional betydelse.

Sammanfattning

- Sya kyrka har en tydlig gustaviansk karaktär i långhusets proportioner och utförande. Arkitekturen var mycket vanlig för kyrkor under 1700-talets sista tre decennier. Bland kulturhistoriskt värdefulla delar i kyrkans exteriör märks det spåntäckta taket och porten i sydportalen.
- Tornets avslutning med den kopparklädda huven och spiran från 1863 ger kyrkan en särskild prägel.
- Kyrkorummet uppvisar en enhetlig gustaviansk karaktär som betonas av det välvda brädtaket, den kraftiga taklisten, den slutna bänkinredningen och korbänkarna.
- Inventarierna från den medeltida kyrkan har ett stort konst- och kyrkohistoriskt värde. De visar dessutom på kyrkans kontinuitet. Bland dessa inventarier märks altarskåpet, dopfunten i kalksten och 1600-talets predikstol som förvaras i tornet.

ÖVRIGT

Aktuella skyddsformer

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Sya kyrkomiljö, K13, är utvärderad som kulturhistorisk värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

Övriga inventeringar

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor.

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands länsmuseum.

Skolinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Källor

Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet
Broocman, C F, Beskrifning öfver the i Östergötland....., 1760, faksimiliutgåva 1993.
Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se
Ljungstedt, Sune, Michael Hacke och 1600-talet stenhuggarkonst i Östergötland, ingår i
Meddelanden 1973 från Östergötlands och Linköpings stads museum, Linköping 1973.
Mjölby kommun, juni 1984, Byggnadsinventering av samlade miljöer och enskilda objekt.
Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, M-Ö,
Norrköping 1877.
Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del I, Uddevalla 1946
Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Marian Ullén. Forskningsprojektet
Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2004.

Östergötlands läns kalender 1872.
Östergötlands läns museums topografiska arkiv

Kartor

Häradsekonomisk karta 1878
Ekonomisk karta, 1948 och 1983, blad 8F 3d Sya

Sammanställt av Östergötlands läns museum i mars 2005. Den kulturhistoriska bedömningen har utförts i samverkan med Länsstyrelsen i Östergötland och Linköpings stift.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inte anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

- 1200-1299 Nybyggnad. Medeltida kyrka av gråsten med okänt utseende. (SvK, BC)
- 1300-1400 Specifika inventarier. Triumfkrucifix. (BC)
- 1450-1500 Specifika inventarier – altarskåp. S:t Martin som centralframställning. (BC)
- 1600-1770 Rivning. Stenvalven togs ned och ersattes med ett paneltak av trä, som målades. (BC)
- 1604 Nybyggnad – Torn. Okänd utformning. (BR)
- 1604 Specifika inventarier – kyrkklocka. Storklockan. (AR)
- 1658 Specifika inventarier – dopfunt. Tillverkad av Michael Hacke. (BC)
- 1686 Fast inredning – läktare. (BC)

- 1689 Fast inredning – predikstol. Tillverkad av Henrik Werner, förändrades vid överflyttning till den nya kyrkan. (BR)
- 1711 Nybyggnad. Klockstapel. (BC)
- 1713 Rivning. Klockstapeln rasade. (BC)
- 1713 ca Nybyggnad. Klockstapel. (SvK)
- 1720 Ändring – ombyggnad, torn. (BC)
- 1742 Specifika inventarier – kyrkklocka. Lillklockan, omgjuten 1824. (AR, W)
- 1774 Nybyggnad.** Helt nytt långhus och kor skapades med bevarande av visst medeltida murverk i nordmuren. Byggmästare Petter Andersson och murmästare Måns Månsson. Korportal i söder och ytterligare en portal i söder. Troligen löpte två trappor från kyrkorummet upp till läktaren. (BR, SvK)
- 1774 Fast inredning – bänkinredning. Förändrad 1933. (BR)
- 1774 Fast inredning – orgel, orgelverk. Skänktes av Olof Hansson i Fröstad, Östra Tollstad socken. (BC)
- 1781 Fast inredning – orgel, orgelverk. Nytt orgelverk. (?) (ÖC 1969-02-28)
- 1795 Nybyggnad. Klockstapel eller klockbod. (BC)
- 1820-26 Ändring – restaurering. Troligen ommålning av interiören med inredning i vitt. (SvK)
- 1824 Specifika inventarier – kyrkklocka. Lillklockan omgjuten av Lars Öhman i Norrköping (W)
- 1826 Specifika inventarier – altartavla. ”Nattvarden” målad av Bengt Frökenberg som en fri kopia efter Pehr Hörberg. Skänkt av nämndeman Anders Andersson och hans maka i Hydinge Västergård. (BR, BC)
- 1863 Nybyggnad – Torn. Ritning av Johan Erik Söderlund med utgångspunkt från en ritning insänd från orten. Trappan till orgelläktaren förlades till vapenhuset. (SvK, ATA)
- 1863 Nybyggnad – Sakristia. Ritning av Johan Erik Söderlund med utgångspunkt från en ritning insänd från orten. (SvK, ATA)
- 1863 Ändring – ombyggnad. Den västra sydportalen sattes igen då tornet med västportal byggdes. (SvK)
- 1863 Ändring – ombyggnad, fönster. Sannolikt tillkom fönstrens nuvarande spröjsning. (SvK)
- 1863-1867 Ändring – restaurering, interiör. Ommålning med inredningen fortfarande i vitt. (SvK)
- 1863 Fast inredning – predikstol. Ersätter predikstolen från 1689. Ny plats för predikstolen i korets nordöstra hörn. (ATA)
- 1866 Fast inredning – orgel, orgelfasad. Åkerman & Lund, Stockholm. (BR, AR)

- 1800-t slut Teknisk installation – värme. Kamin eller kaminer. (SvK)
- 1800-t slut Ändring – restaurering, interiör. Ommålning med limfärgade väggar. Altaruppsättning gråmarmorerad med guldinslag. All övrig inredning i vitt och guld. Ekfärgade dörrar. (SvK)
- 1933 Ändring – restaurering, interiör. Arkitekt Johannes Dahl och entreprenör J. Larsson, Tranås. Antikglas i korfönstren. Predikstolen flyttad till ursprunglig plats med uppgång från sakristian. Ommålning med vitmålade tak och väggar, inredningen i övervägande marmorerad grönt med ljusare fält. Nytt golv av trä med isolering. (SvK, BR)
- 1933 Fast inredning – bänkinredning. Förändring av bänkinredning. Lutning av ryggstöd. (ATA)
- 1933 Vård/underhåll – exteriör. Putslagning och troligen endast vattrivning med bruk gjort på vitkalk. Omläggning av södra och östra takfallens spåntak. (SvK, ATA)
- 1933 Teknisk installation – värme. Ny kamin på ny plats. (SvK)
- 1946-1947 Teknisk installation – el och värme. Elektrisk belysning och värme. Kaminen borttagen. (SvK)
- 1956-57 Ändring – restaurering, interiör. Förändring av belysning och inredning i sakristian. Ev ommålning av interiören. Arkitekt Erik Lundberg. (SvK, BR)
- 1956-57 Fast inredning – altare. Nytt altarbord. Arkitekt Erik Lundberg. (ATA)
- 1960-1970 Vård/underhåll – exteriör. Enligt skrivelse 1976 var dessa putsarbeten dåligt utförd. (ÖLM)
- 1969 Fast inredning – orgel, orgelverk. Nytt orgelverk byggt av A Mårtenssons orgelfabrik i Lund. (ÖC 1969-02-22)
- 1971 Ändring – ombyggnad, interiör. Ny trappa till orgelläktaren. Bänkinredningen på orgelläktarens södra sida tas bort och träfiberskiva läggs på golvet. Bänkar tas bort där nya trappan kommer upp. (TJ)
- 1976 Ändring – restaurering exteriör. Putslagningar, plåtarbeten, sockelarbeten samt målning av fasader, spåntak, snickeri- och plåtdetaljer. Isolering av valven med mineralullsmattor. (SvK, ATA)
- 2000 Ändring – ombyggnad, interiör. Borttagande av gradin på orgelläktaren. (ÖLM)
- 2004 Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnaden och kyrkomiljön, utförd av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Linköpings stift.

KÄLLOR

- AR – Ridderstad, Anton, Östergötlands beskrivning II:2, (årtal saknas).
- ATA – Antikvariskt-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet.
- BC – Cnattingius, Bengt, Sya kyrka, Linköpings stiftsråds Kyrkodeskrivningsnämnd 1970.
- BR – Bebyggelseregistret – kulturhistorisk bebyggelseinformation. Riksantikvarieämbetet
- W - Widegren PD, Försök till en ny beskrivning över Östergötland, Första bandet 1817.

SvK- Manuskript till Kyrkobyggnader 1760-1860, del 5, Östergötland. Sveriges Kyrkor,
Riksantikvarieämbetet
TJ – Jangvik, Ture, Enskilt arkiv nr 549, Östergötlands länsmuseum.
ÖC – Östgöta Correspondenten
ÖLM – Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.